

KRATEK UVOD K RAZPRAVAM O RASI IN RASIZMU

Obdobja družbenih kriz so za analizo diskurzov o rasi in rasizmu ter njenih učinkov zelo »priročna«. Takrat se prikriti rasizmi običajno razgalijo in obstoječi poglobijo; lahko se vzpostavijo novi poudarki. Pandemija koronavirusne bolezni, ki je globoko zarezala v družbeno tkivo, je naplavila na površino rasizem do oseb z azijskim ozadjem, kar se je najbolj nazorno pokazalo na primeru njihovega izključevanja in napadov nanje. Vzpon rasističnega diskurza o »rumeni nevarnosti«, ki je v zahodnih družbah prisoten že vsaj 150 let (Bofulin 2020), pa sovпада z geopolitičnimi spremembami razmerij moči, ki se odvijajo pred našimi očmi. Javnost aktivističnih akcij žrtev tega rasizma ni zaznala v večji meri, v ospredje je namreč silovito stopilo gibanje Življenja temnopoltih štejejo (angl. *Black Lives Matter* – BLM), ki že skoraj desetletje opozarja na policijsko brutalnost in rasno motivirano nasilje nad temnopoltimi osebami. Po umoru Georgea Floydja maja 2020 so se protestom za enakopravno prihodnost, ki niso potekali samo v ZDA, temveč tudi v Evropi, pridružili milijoni ljudi. Poseben zagon so njihove zahteve dobile na področju interpretacij zgodovine in dediščine; odzivi nanje bodo imeli pomembno vlogo pri oblikovanju naše skupne prihodnosti.

Ob rusko-ukrajinski vojni, ki jo z zaskrbljenostjo spremlja ves svet, pa moramo opozoriti zlasti na dvoličnost evropskih politikov, ki ukrajinskim beguncem izrekajo dobrodoščilo, tistim iz »nepravih« držav pa trdno zapirajo evropska vrata. Argumentacije za te odločitve se napajajo v rasističnih pojmovanjih Drugega, ki si z evropskim prebivalstvom v nasprotju z ukrajinskimi begunci bojda ne delijo vere in kulture. V kombinaciji s pandemijo, ko so meje postale neprehodne za vse, je protimigrantski rasizem doživel še nove razsežnosti in okreplil ideje o nujnosti nadzora migrantov kot možnega izvora okužb in bolezni (Zavratnik in Cukut Krilić 2021). Vojna v Ukrajini pa je med drugim spodbudila tudi protiruski rasizem, o katerem pa zaenkrat še kolektivno molčimo, na kar je na etnološkem večeru o rasizmu¹ v Slovenskem etnografskem muzeju opozoril Bojan Baskar. Aktualnost tematike je torej nesporna; v poplavi populizmov in medijskih poročanj o dogajanjih, povezanih z rasizmom, še kako potrebujemo znanstvene vpoglede in razmisleke.

1 Etnološki večer o rasizmu, ki je potekal 4. oktobra 2022, sta organizirala Slovensko etnološko društvo in Slovenski etnografski muzej. Pogovor sta moderirali Daša Ličen in Tina Palaić, sodelovali pa so Bojan Baskar, Alenka Janko Spreizer, Sanja Cukut Krilić in Vita Zalar.

Ta kratak in nepopoln pregled dogajanja zadnjih nekaj let le še podčrtuje dejstvo, da so neenakost in obstoječe družbene hierarhije posledica zgodovinskih, političnih in ekonomskih sil. Rasizem je rezultat družbenih praks in mehanizmov, katerih učinki so izključevanje, podrejanje in izkoriščanje določenih družbenih skupin (glej Pajnik 2015). Temelji na verovanju v obstoj med seboj ločenih družbenih skupin (ras) s specifičnimi genetsko pogojenimi, pa tudi kulturnimi značilnostmi, ki določajo hierarhije med njimi. Te hierarhije med drugim ohranja in krepi tudi sistemski oziroma institucionalni rasizem, ki se kaže v diskriminaciji posameznikov in družbenih skupin na področjih izobraževanja, zaposlovanja, dostopa do zdravstva in političnega udejstvovanja ter drugih. Za razumevanje sodobnih manifestacij rasizmov je nujno razumeti zgodovinske procese, ki so te fenomene vzpostavili, prav tako pa tudi raznovrstne interpretacije, ki poskušajo koncepta rase in rasizma zaobjeti iz svojih partikularnih perspektiv.

S to izjemno kompleksno temo se je v tematskem sklopu, ki smo ga poimenovali Razprave o rasi in rasizmu, ukvarjalo šest pisk in piscev. V obsežno literaturo o tej tematiki sta »zagrizla« avtorja dveh teoretičnih prispevkov, ki poskušata oba koncepta na novo premisliti in razumeti. Rajko Muršič (2022) razpravlja o rasi kot o zgodovinskem proizvodu in o rasizmu kot obliki naturalizacije družbenih razlik. Pri tem opozarja na vlogo znanosti pri legitimaciji in utrjevanju rasističnih idej ter poziva k ponovnemu premisleku o družbeni odgovornosti znanstvenikov. Ključna ideja njegovega prispevka je, da je treba pri razmislekih o rasi in rasizmu upoštevati zlasti njuno vpetost v kapitalistično izkoriščanje naravnih in kulturnih virov. Rešitev vidi v politični dekolonizaciji in na njej utemeljeni dekolonizaciji duha.

Bojan Baskar (2022) kritično analizira tri teoretske poglede na rasizem, ki danes prevladujejo. Prva je teorija kulturnega rasizma, ki se je pojavila po drugi svetovni vojni kot odziv na povečane migracije in poudarja zlasti nekompatibilnost kultur oziroma življenjskih slogov. Kritična teorija rase, ki je razširjena predvsem v ZDA, raso obravnava kot družbeni konstrukt in razkriva predvsem sistemski in strukturni rasizem. Tretji pristop pa izhaja iz genomskih raziskav in kaže na ponovno biologizacijo diskurzov o rasi, zdravju in identiteti. Temu zadnjemu se bomo morali v prihodnje še temeljito posvetiti, k čemur nas usmerja tudi članek.

Avtorice preostalih štirih prispevkov raziskujejo učinkovanje diskurzov o rasi in konkretne manifestacije rasizma v slovenskem prostoru in širše. Anja Polajnar (2022) se ukvarja z misijonskimi diskurzi o Afriki ter Afričanin in

* Tina Palaić, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja, Slovenski etnografski muzej; tina.palaić@etno-muzej.si.

Afričankah, kot jih razbira iz publikacij misijonske Družbe sv. Petra Klaverja iz prvih štirih desetletij 20. stoletja. Ugotavlja, da je imel misijonski tisk pomembno vlogo pri oblikovanju in utrjevanju stereotipov o tem delu sveta. Piše o oblikovanju specifičnih podob o Afriki kot fizičnem prostoru, krepitvi stereotipov o prebivalcih te celine in o zastavitvi hierarhičnih odnosov med obema območjema. Analizirane publikacije so bile namenjene propagandi misijonske družbe, prav tako pa tudi oblikovanju slovenske nacionalne identitete.

Alenka Bartulović (2022) analizira delo filozofa, psihologa in karakterologa Vladimirja Dvornikovića ter arhitekta Dušana Grabrijana, ki sta v prvi polovici 20. stoletja pomembno prispevala k oblikovanju jugoslovanske politične skupnosti. Poudarja, da so bili v tem obdobju razširjeni specifični diskurzi o rasi, pri čemer je bila ta največkrat uporabljena kot orodje za izključevanje neslovanske populacije, (slovansko) muslimansko prebivalstvo pa so, čeprav z zadržki, vključevali v novo nastajajočo skupnost.

Alenka Janko Spreizer (2022) obravnava rasizem do Romov kot notranjih Drugih. V prvem delu definira terminologijo, pri čemer se osredotoči na pojem »anticiganizem« ter njegove znanstvene opredelitve in umestitev v diskurze različnih institucij. V nadaljevanju predstavi izbrane pojave anticiganizma v Sloveniji, ki jih razdeli v štiri kategorije: razumni anticiganizem, rasni anticiganizem, sovražni govor do Romov ter anticiganizem v povezavi z genocidom nad Romi v drugi svetovni vojni. Predstavi tudi protirasistične strategije za njegovo preseganje in poudari pomen aktivističnega delovanja članov romske skupnosti. Sanja Cukut Krilić in Duška Knežević Hočevar (2022) pišeta o strukturni ranljivosti in rasizmih, ki jih doživljajo delavci migranti v kmetijstvu, s čimer pokažeta na vpetost kmetijske panoge v globalne procese strukturnih neenakosti. Ponudita pregled literature, ki obravnava režime delovnih migracij v ZDA, Kanadi in Italiji. Ti režimi so vedno bolj omejevalni in prispevajo k slabim delovnim in življenjskim razmeram delavcev migrantov, katerih iz-

kušnje avtorici obravnavata na presečišču njihove etnične, rasne in razredne pripadnosti.

Problematika pa s to tematsko številko še zdaleč ni izčrpana. Poleg osvetljevanja procesov in učinkov rasizacije bo treba v prihodnje bistveno več pozornosti posvetiti obravnavi protirasističnih strategij ter ustvarjanju priložnosti za predstavitev alternativnih zgodovin, spominov in izkušenj in za krepitev alternativnih praks, ki bodo pripomogle k bolj solidarni in pravični družbi.

Literatura in viri

BARTULOVIĆ, Alenka: Od nezaželene zapuščine do dediščine za prihodnost? Alternativni pogledi na osmansko zapuščino in bosansko hercegovske muslimane v delih Vladimirja Dvornikovića in Dušana Grabrijana. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 45–57.

BASKAR, Bojan: Rasizem danes. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 19–33.

BOFULIN, Martina: Kitajski migranti in covid-19: mobilnost in izključevanje med pandemijo. *Dve domovini* 52, 2020, 95–111.

CUKUT KRILIĆ, Sanja in Duška Knežević Hočevar: Strukturne ranljivosti delavcev migrantov v kmetijstvu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 70–80.

JANKO SPREIZER, Alenka: Romi med anticiganizmom, civilnimi iniciativami in protirasističnimi strategijami. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 58–69.

MURŠIČ, Rajko: Naravna in družbena večnost ras in rasizma? Sodobnost rasističnih predstav in odgovornost znanosti. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 7–18.

PAJNIK, Mojca: Uvodnik: V imenu ljudstva: sodobni procesi rasizacije. *Časopis za kritiko znanosti* 43/260, 2015, 7–15.

POLAJNAR, Anja: Podobe Afrike v publikacijah Družbe svetega Petra Klaverja v slovenščini med letoma 1904 in 1944. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62/2, 2022, 34–44.

ZAVRATNIK, Simona in Sanja Cukut Krilić: Migracije v času pandemije covid-19: meje mobilnosti in družbene neenakosti. *Teorija in praksa* 58/1, 2021, 72–87.

